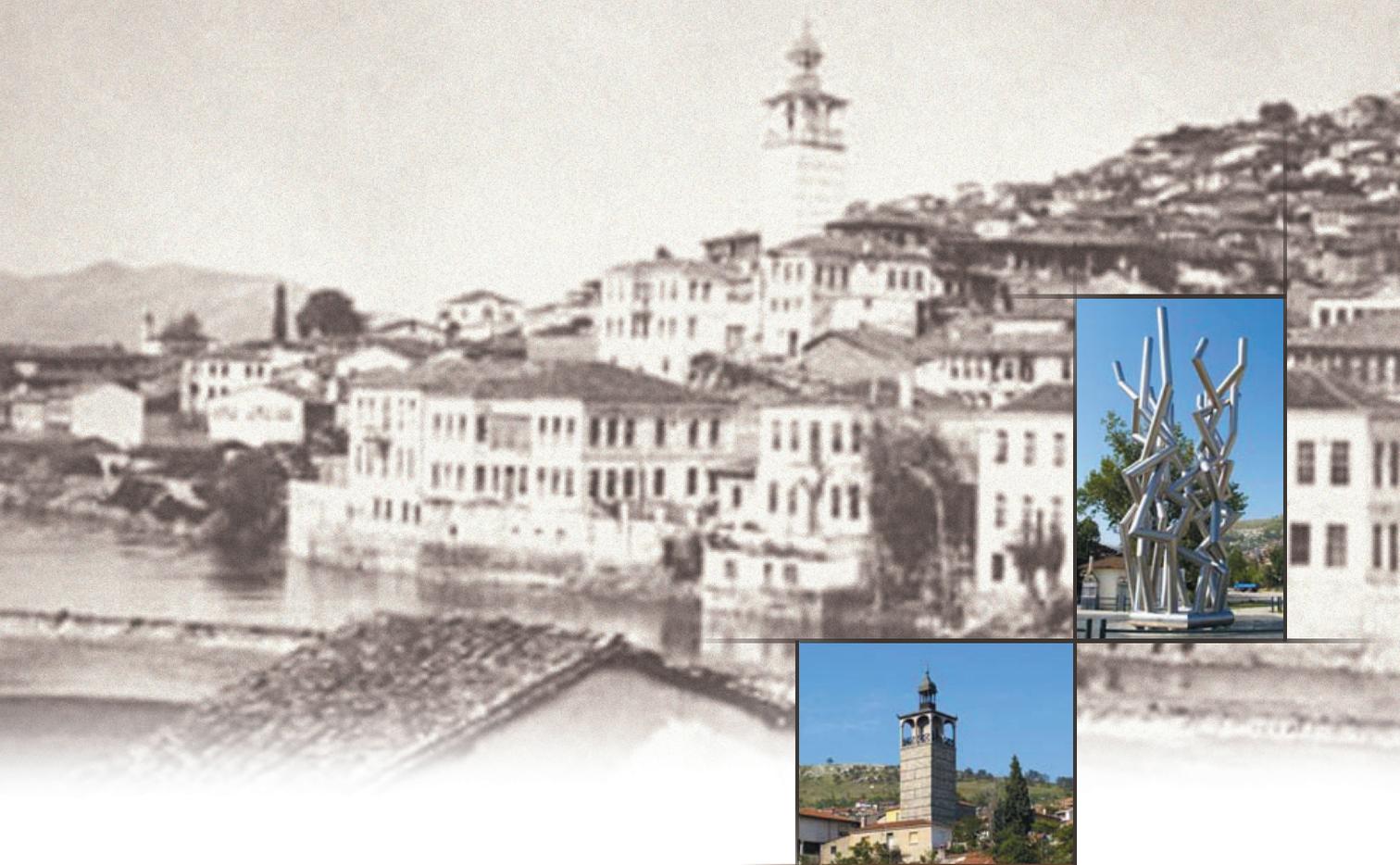

USAID | **MACEDONIA**
FROM THE AMERICAN PEOPLE

АНАЛИЗА НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТА НА ОПШТИНА ВЕЛЕС

АНАЛИЗА

НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТА НА

ОПШТИНА ВЕЛЕС

**- Прилог кон Прирачникот за
анализа на кредитоспособноста на
локалната самоуправа -**

*Овој прилог кон публикација е подготвен од Горѓи Јосифов со
великодушна поддршка на американскиот народ преку
Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД)*

*Мислењата изразени во оваа публикација им припаѓаат на авторите
и не ги изразуваат ставовите на Агенцијата на САД за меѓународен развој
или на Владата на Соединетите Американски Држави*

Издавач:

Проект за деловно опкружување –
Агенција на САД за меѓународен развој

Автори:

Ѓорѓи Јосифов,
Марјан Николов

Превод од англиски:

Сашенка Љубен,
Ирена Кимова

Лектор:

Виолета Арнаудоска

Компјутерска подготовка и печатење:

ДИГИПРИНТ

Тираж:

540 примероци

Скопје, август, 2007

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

352.073.5(497.7)(035)

308(497.713)(047.1)

348(497.713)(047.1)

ЈОСИФОВ, Ѓорѓи

Прирачник за анализа на кредитоспособноста на локалната самоуправа : методологија и модел за самопроценка на единиците на локалната самоуправа / автори Ѓорѓи Јосифов, Марјан Николов ; [превод од англиски Сашенка Љубен и Ирена Кимова]. - Скопје : Проект за деловно опкружување на УСАИД, 2007. - 36 стр. : граф. прикази ; 30 см + прилог

Библиографија : стр. 35-36

- Анализа на кредитоспособноста на општина Велес. - [15] стр. : граф. прикази ; 30 см
Прилог кон книгата

ISBN 978-9989-2703-7-6

ISBN 978-9989-2703-8-3

1. Николов, Марјан

а) Општини - Анализа на кредитоспособност - Македонија - Прирачници б) Стопанство - Велес - Прегледи
COBISS.MK-ID 70450442

ПРЕДГОВОР

Оваа анализа е изработена во рамките на проектот на УСАИД за деловно опкружување, како продолжение на заедничките активности преземени од претходниот Проект за децентрализација на УСАИД кои беа и се насочени кон утврдување на кредитната способност, како предуслов за задолжување на општините во Македонија.

Оваа анализа, како и индикаторите кои овде се применуваат, не претставуваат кредитен рејтинг на општината, туку само алатка за утврдување на општата кредитна состојба на општината.

Во текот на изработката на оваа анализа на кредитната способност се користеа материјали и документи кои се во сопственост на локалната самоуправна единица Велес. Исто така, несебична помош и придонес дадоа и вработените во Одделението за финансии и буџет, Љупче Андреевски, Слободан Атанасовски, Оливера Чанева и Лили Велковска, како и Сашко Ристовски од Одделението за локален економски развој на општина Велес.

Голема благодарност до сите нив.

Скопје,
септември, 2007

Ѓорѓи Јосифов

ПРОФИЛ

Општина Велес е лоцирана во централниот дел на Република Македонија. На запад општината се граничи со општина Чашка, на север со општините Петровец и Зелениково, на исток со Лозово и Свети Николе, и на југ со општина Градско.

Територијата на општина Велес се протега на површина од 464,5 км², и претставува регионален центар на Повардарскиот регион.

Градот Велес е оддалечен 55 км од главниот град Скопје и само 30 км од аеродромот Петровец. Се протега на патниот правец Е-75 и претставува главна раскрсница во патниот и железничкиот транспорт во државата, поврзувајќи ги поголемите градски центри со соседните држави Грција, Бугарија, Србија и Албанија.

Согласно последните статистички податоци од пописот во 2002 година, бројноста на населението на општина Велес изнесува 55.108 жители, од кои 27.632 (50,1%) се мажи и 27.476 (49,9%) се жени.

АНАЛИЗА

Оваа анализа е изработена врз основа на податоците за извршување на буџетот на општина Велес за периодот 2005 - 2007 година.

ФИСКАЛНИ ИНДИКАТОРИ

Индикатори за приходи

	2005	2006	2007
Даночни приходи / сопствени приходи	0,955	0,642	0,918
Даночни приходи / вкупни приходи	0,522	0,527	0,622
Даночни приходи / трансфери од централна власт	1,126	1,188	1,788
Сопствени приходи / вкупно приходи	0,547	0,661	0,678
Приходи од такси и надоместоци / сопствени приходи	0,585	0,451	0,475
Приходи од такси и надоместоци / вкупни приходи	0,321	0,298	0,322
Приходи од ДДВ и ПДД / вкупни приходи	0,132	0,155	
Трансфери од централна власт / вкупни приходи	0,445	0,332	0,348

Индикатори за расходи

	2005	2006	2007
Тековно оперативно салдо врз тековно оперативни расходи	0,041	0,343	0,341
Оперативни расходи / оперативни приходи	0,961	0,747	0,746
Капитални расходи / вкупни буџетски расходи	0,223	0,336	0,337
Капитални расходи / тековно оперативни расходи	0,288	0,506	0,509

Капитални приходи / Капитални расходи

	2005	2006	2007
Капитални приходи / вкупни приходи	-	-	
Трансфери за капитални намени / вкупни приходи	0,310	0,129	0,100
Капитални расходи / вкупни расходи	0,172	0,336	0,337

Индикатори за население

	2005 МКД	2006 МКД	2007 МКД
Вкупни буџетски приходи / население (глава на жител)	1.651	2.985	
Сопствени приходи / население	720	1.216	1.293
Капитални расходи / население	270	624	649
Капитални трансфери / население	425	237	189
Оперативни расходи / население	863	1.184	1.275
Оперативни приходи / население	898	1.590	1.710

Од овие табеларни прегледи можеме да изведеме неколку важни заклучоци при утврдувањето на кредитната способност на локалната самоуправа Велес:

1. Значително ниво на флексибилност во поглед на приходите. Имено, локалната самоуправа во текот на своето работење во изминатите две години, од ниво на средно зависна од централните трансфери преминува кон намалено ниво на зависност, илустрирано преку порастот од 54,7% во 2005 година на 66,1% во 2006 година, на сопствените приходи во однос на вкупните приходи.
2. За сметка на тоа, очекувано, се намалува влијанието од трансферите од централната власт од 44,5% во 2005 година на 33,2% во 2006 година учество во буџетските приходи.

Приходите по основа на новововедените т.н. поделени даноци - данок на додадена вредност (ДДВ) и персонален данок на доход, го задржуваат релативно стабилно нивото на учество во приходите од 13,2 – 15,5% во 2006 година.

3. Учеството на даночните приходи во вкупните приходи за 2006 година останува на исто ниво како и во 2005 година или 52%, но сега во споредба со значајно повисоко ниво на реализирани приходи, пораст од 39,8% на страната на приходите во 2006 во однос на 2005 година. Ова укажува на фактот дека општината е во состојба да генерира зголемено ниво на даночни приходи, како резултат на зголемена даночна база, како и зголемен фискален напор поради преносот на надлежноста од централно на локално ниво.
4. Нивото на реализација на тековно-оперативните приходи, како и на тековно-оперативните расходи, го констатира фактот дека 74,7% од тековно-оперативните расходи во 2006 година се покриени од тековно-оперативните приходи и остатокот на средства од 25,3% можат да бидат распределени кон отплата на евентуален долг кој би произлегол од задолжување на пазарот на капитал на општина Велес, а тоа пресметано во апсолутен износ изнесува приближно 22,5 милиони денари.
5. Бележиме висок пораст на салдото на тековно оперативното работење во однос на оперативните расходи, индекс 0,343 во 2006 година, што укажува на солиден кредитен потенцијал на општината за преземање на кредитни обврски.
6. Зголемена е инвестиционата активност на локалната самоуправа, учеството на капиталните расходи во вкупните расходи во 2006 година е зголемено за 11,3 процентни поени во однос на 2005 година и изнесува 33,6%.
7. Констатираме зголемување и кај капиталните расходи во споредба со степенот на реализација на тековно-оперативните расходи. Имено, од ниво на реализација од 28,8% во однос на реализираните тековно-оперативни расходи во 2005 година, овој процент пораснал на 50,6% во 2006 година, што секако говори за висок степен на остварување на финансиските средства за капитални намени.
8. Кај сите индикатори за население бележиме позитивни промени освен кај индикаторот за капиталните трансфери, што се должи на намалените трансфери во 2006 година од централната власт за капитални намени. Сите останати индикатори како, на пример севкупните буџетски приходи по глава на жител, бележат пораст од 1.651 во 2005 година на 2.985 денари во 2006 година, а преостанатите најиндикативни примери, сопствените приходи по глава на жител, како и капиталните расходи, се зголемени од 720 на 1.216 денари, односно 270 на 624 денари по глава на жител.

Останати фактори кои позитивно делуваат врз кредитоспособноста на општината се следниве:

- Ниво на незадолженост на општината за периодот 2004 – 2006 година. Поради законската неможност за задолжување на општините во периодот до 1 јули 2007

година, општина Велес нема генерирано никакви долгови, а нема ниту затекнати долгови од претходните години. Во моментот, со оглед на тоа што општина Велес нема должнички обврски, индикаторите за долг не можат да се земат предвид, и заради тоа не можат да влијаат на долгорочната кредитоспособност на општината.

- Потенцијал за привлекување на домашни и странски инвестиции. Локалната самоуправа, тргнувајќи од определбата дека само зголеменото ниво на инвестиции во стопанството може да делува во насока на намалување на невработеноста и подобрување на стандардот на граѓаните, веќе има донесено неколку мерки во правец на привлекување на домашни и странски инвеститори. Општината инвестира во уредување на 2 индустриски зони и работи на комплетирање на неопходната инфраструктура за нивно функционирање. Советот на општината може да донесе одлука за ослободување на инвеститорот од плаќање на надомест за уредување на градежно земјиште врз основа на доставен бизнис план, како и врз основа на точно утврден број на нови вработувања. Во процес на изработка е т.н. Книга на правила во која ќе бидат детално разработени сите процедури и постапки во врска со ослободување од плаќање на надомест на градежно земјиште за инвеститорите.
- Локалната самоуправа има основано Одделение за локален економски развој коешто помага во формирањето и функционирањето на претпријатијата на територијата на општина Велес. За да им излезе во пресрет на барањата на фирмите за добивање на лиценци и дозволи кои се во надлежност на локалната самоуправа, општина Велес неодамна отвори Граѓански сервисен центар, којшто врши услуги на база на едношалтерски систем, каде што заинтересираните субјекти, исто така, може да добијат информација и за процедурите за отпочнување на регистрација на фирма.
- Потенцијал за генерирање на значително ниво на дополнителни приходи од сопствени извори. Општината би можела да оствари дополнителни приходи преку зголемување на даночната база но, исто така, и врз основа на воспоставување на јавно-приватни партнерства, како и издавање под закуп на објекти во сопственост на општината. Можноста за зголемување на приходите од сопствени извори на приходи во значајна мерка придонесува за овозможување поквалитетно обезбедување на јавните услуги кон граѓаните, и претставува важен фактор во утврдување и алоцирање на трансферите од централно ниво.

Следнава табела ни ја илустрира можноста за остварување дополнително ниво на даночни приходи. Сегашниот индекс на реализација на фискалниот капацитет изнесува 82,61%, што укажува на можност со зголемен фискален напор да се остварат дополнителни 17,39% даночни приходи.

- Фискалниот капацитет за општина Велес за 2005 година е утврден на 757 денари/жител, додека за 2006 година тој е зголемен за 48% и е пресметан на 1.125 денари/жител.

2006 год.

Општина Велес	Даночни приходи/ глава на жител МКД	Фискален капацитет/ глава на жител МКД	Индекс (даночни приходи глава на жител/ фискален капацитет глава на жител)
2005 год.	658	757	86,92
2006 год.	929	1.125	82,61

- Доволно ниво на флексибилност во поглед на остварување на приходите и финансирање на надлежностите на општината. Остварувањето на приходите во најголем степен зависи од сопствените капацитети на управување на финансиските ресурси со кои располага општината, а во помала мерка зависи од трансферите од централната власт, што влијае на стабилност на приходите, независност од централната власт во донесувањето на одлуките за финансирање на децентрализираните надлежности и значаен степен на предвидливост на приходите во иднина.

Економска класификација

Расходи (Економска класификација)	Буџетска година 2005			Буџетска година 2006			Буџетска година 2007		
	Планиран	Реализиран	Варијација	Планиран	Реализиран	Варијација	Планиран	Реализиран	Варијација
Плати	15.248.482	11.932.795	0,78	20.152.377	16.175.738	0,80	17.160.840		
Стоки и услуги	38.323.450	31.491.258	0,82	50.865.324	44.178.896	0,87	47.779.476		
Тековни трансфери и субвенции	5.981.113	3.693.131	0,62	6.116.000	4.616.792	0,75	4.903.061		
Капитални расходи	16.228.299	13.681.187	0,84	39.688.160	33.056.039	0,83	35.750.106		
Друго									

Функционална класификација

Расходи (Функционална класификација)	Буџетска година 2005			Буџетска година 2006			Буџетска година 2007		
	Планиран	Реализиран	Варијација	Планиран	Реализиран	Варијација	Планиран	Реализиран	Варијација
Локална власт (Совет, градоначалник, администрација)				46.517.701	37.409.555	0,80			

Расходи (Функционална класификација)	Буџетска година 2005			Буџетска година 2006			Буџетска година 2007		
	Планиран	Реализиран	Варијација	Планиран	Реализиран	Варијација	Планиран	Реализиран	Варијација
Локален економски развој				200.000	38.456	0,19			
Комунални дејности				39.557.200	36.678.685	0,93			
Култура				9.404.601	7.019.965	0,75			
Спорт и рекреација				2.565.000	1.983.314	0,77			
Социјална заштита и грижа за децата				11.680.331	10.489.913	0,90			
Образование				50.554.828	39.819.645	0,79			
Противпожарна заштита				10.130.600	9.255.779	0,91			

* полињата за 2005 година не се пополнети поради тоа што процесот на фискална децентрализација започна од втората половина на 2005 година и показателите не се споредливи со истите за 2006 година.

НАСЕЛЕНИЕ

Според статистичките податоци од пописот во 2002 година, по новата територијална поделба, општина Велес брои 55.108 жители, од кои:

- 50,1% се од машки пол (27 632);
- 49,9% се од женски пол (27 476).

Има вкупно 16.959 домаќинства, вкупниот број на станови е 20.717, а просечната големина на семејство изнесува 3,25 члена и бележи тренд на опаѓање.

Вкупно 44.820 население на возраст од 15 и повеќе години, од кои економски активни се 24.248, а неактивни 20.572 граѓани.

Во општината има вкупно 16.688 невработени лица, од кои 12.053 се од град, а 4.635 од село (податоците се од Агенција за вработување на РМ, состојба на 31.5.2005 г.).

Вкупно население (на возраст над 10 години) по пол и писменост:

- писмени 47.655, од кои 24.104 се мажи и 23.551 се жени;
- неписмени 1.399, од кои 406 се мажи и 993 се жени.

Некои показатели за обемот, динамиката на вкупниот пораст на населението

Велес	Вкупно население		Промена (пораст) на број населението %	
	1994	2002	1994-2002	1994-2002
	56.751	57.602	851	1,5

Државен завод за статистика (попис 2002)

- Бројки во графикон со временска распореденост во години, од каде може да се види трендот:

Велес	домаќинства		членови на домаќинствата		пораст на бројот на домаќинствата	просечен бр. членови на домаќинство	
	1994	2002	1994	2002	2002/1994	1994	2002
	16.819	17.438	-	57.602	3,7%	-	3,3

Структура на население (на возраст над 15 години) според школска подготовка:

- сè уште во процес на образование - 58;
- без никакво образование - 1.461;
- со непотполно основно образование - 6.243;
- со основно образование - 12.401;
- со средно образование - 20.491;
- со вишо образование - 1.553;
- со високо образование - 2.770;
- магистратура - 40;
- докторат - 7.

Структура (во %) на населението (на возраст над 15 години) според степенот на образование, (попис 2002):

	Се уште се во процесот на основно образование	Безучилиште	Некомплетно основно образование	Основно училиште	Средно училиште	Виша школа	Висока школа, факултет, академија	Магистратура	Докторат
Велес	0,1	3,6	15,4	27,4	44,1	3,4	6,0	0,1	-

Според планските предвидувања, населението во градот ќе се зголемува до 2010 година. Руралното население, исто така, ќе бележи пораст.

РАБОТНА СИЛА

Стапка на невработеност во општината (во % за дадена година):

Општина Велес	Невработени (% од вкупниот број невработени)				
		Вкупно мажи		Вкупно жени	
	Вкупно	Број	%	Број	%
	9.686	4.884	50,4	4.802	49,6

*Државен завод за статистика на Р. Македонија, (попис 2002).

Гледано од аспект на структурата на работната сила, според Агенцијата за вработување:

- без образование - 5.278;
- полуквалификувани - 1.276;
- квалификувани - 2.755;
- средна стручна спрема - 4.168;
- вишо образование - 266;
- високо и над ВИИ/1 степен на образование - 683.

(Податоците се од мај 2006 година.)

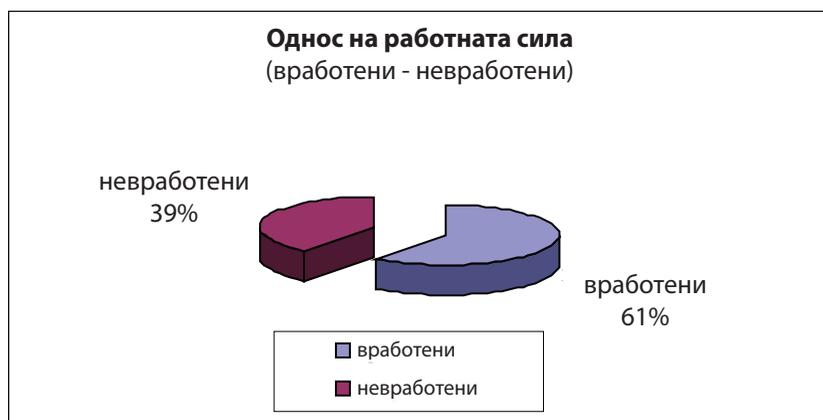
Огромен дел од оние кои бараат работа преку Агенцијата за вработување се со ниски стручни знаења и вештини, што укажува на постоење на работна сила единствено за развој на трудо-интензивни дејности. Сепак, огромен е бројот на вработените кои во текот на процесот на транзиција, пред сè како резултат на лошиот менаџмент, неспособноста за брзо приспособување кон настанатите состојби и политичките диференцијации, го напуштија Велес, обезбедувајќи егзистенција во останатите делови на РМ или во странство. Генерално, сè уште е ниско нивото на поседување на посебни знаења и вештини, особено во делот на јазиците и широката информатичка писменост.

Според податоците од пописот во 2002 година работната сила изнесува 24.523, при што **стапката на вработеност** (% на вработени од вкупното работоспособно население на возраст 15 - 64 години) изнесува **37,4%**, додека пак **стапката на невработеност** (% на невработени од работната сила) изнесува **39,5%**. Учеството во БДП по жител (ППП) е 5.927\$, додека учеството во БДП на Републиката е **2,8 %**.

	Население	Површина (км ²)	Стапка на вработеност (попис од 2002)	Стапка на невработеност (попис од 2002)	БДП по жител (ППП)	Учество во БДП %
Велес	57.602	507	60,50	39,50	5.927\$	2,8

(Објавено во „Националниот извештај за човековиот развој од 2004 во Македонија“ од UNDP.)

На следниве табели (според пописот од 2002 година) се прикажани податоци поврзани со вработеноста, полот, старосната и образовната структура на работната сила во општина Велес.

Работна сила - вработени и невработени во општината по пол;
Државен завод за статистика на Р. Македонија, (попис 2002):

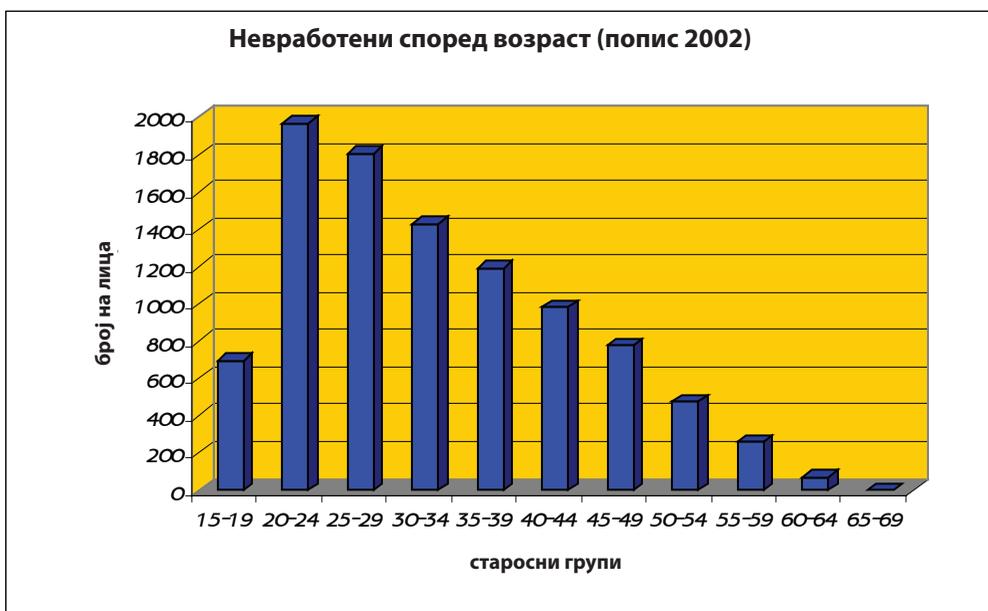
Работна сила (вработени + невработени)					
Општина Велес	Вкупно	Вкупно мажи		Вкупно жени	
		Број	%	Број	%
		24.523	14.069	57,4	10.454

Вработени (% од вкупниот број вработени)					
Општина Велес	Вкупно	Вкупно мажи		Вкупно жени	
		Број	%	Број	%
		14.837	9.185	61,9	5.652

Невработени (% од вкупниот број невработени)					
Општина Велес	Вкупно	Вкупно мажи		Вкупно жени	
		Број	%	Број	%
		9.686	4.884	50,4	4.802

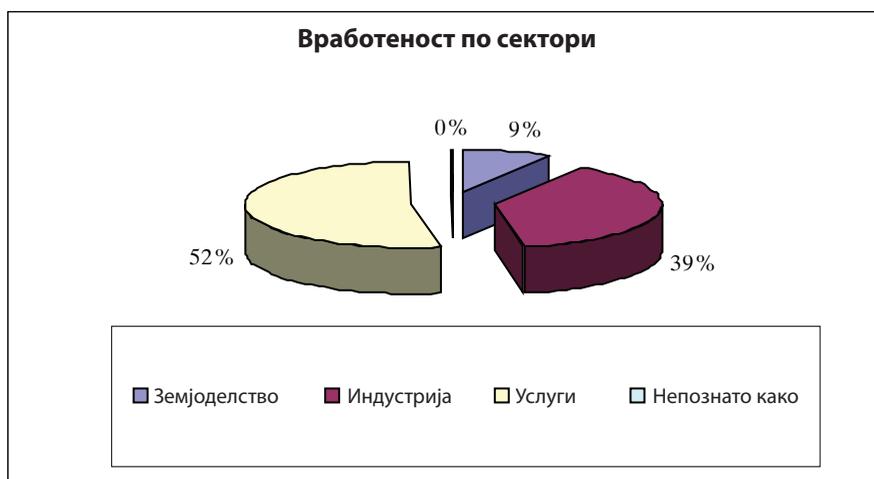
Вкупен број невработени, според старосни групи (попис 2002):

Општина Велес		15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69
	Вкупно	Број										
		9.686	700	1.971	1.807	1.430	1.194	982	781	480	260	73

Вработување според економските сектори:

	Вработени	Земјоделство	Индустрија	Услуги	Непознато
Велес	14.837	8,50	38,50	52,30	0,40

- Висина на приход по домаќинство по месец, во просек нето (во домашна валута) 8.146 денари месечно;
- Компарација на просечните примања (плати и надоместоци) на работниците во општината и националниот и локалниот просек.

Просечните примања на ниво на општина се 10.000 денари.

- Споредба на плата по работен час (саатница) во производство со просекот во РМ.

80-100 денари просечна цена на работен час.

ЛОКАЛНА ЕКОНОМИЈА

Не толку одамна, до пред само 10-15 години Велес беше еден од најголемите индустриски центри во Македонија. Во периодот на транзицијата која сè уште трае, општината беше погодена со бран на затворања на големи индустриски капацитети кои ангажираа многу високо ниво на работна сила и кои беа главен двигател на локалната, но исто така и на националната економија. Овој неповолен тренд придонесе бројот на невработеноста во Велес значително да се зголеми.

Но оваа негативна појава истовремено претставува и можност потенцијалните инвеститори да ги искористат веќе постоечките капацитети од областа на металургиската, хемиската, текстилната, кожарската и прехранбената индустрија, како и можност за ангажирање на расположливата квалификувана и стручна работна сила.

Друга компаративна предност на општината претставува многу добрата стратегиска местоположба, како и релативно високото ниво на сообраќајна инфраструктура и поврзаност.

Како фактори кои го лимитираат економскиот развој на општината може да се наведат технолошката застареност и амортизираност на опремата во индустриските капацитети, како и недовршениот процес на сопственичката трансформација.

За да придонесе во насока на ревитализација и осовременување на индустриските капацитети, како и да влијае врз развојот на малите и средните фирми како носители на идниот економски развој на општината, локалната самоуправа изготви Локална агенда 21 како и Стратегија за локален економски развој, стратешки документи кој го дефинираат идниот развој на општината. Понатаму работи на изготвување и усвојување на Стратегија за транзитен туризам и Стратегија за заштита на животната средина.

Индустриски гранки, производи и услужни дејности кои се важни за економијата на општината:

- прехранбена;
- метало–преработувачка;
- кожарска и текстилна;
- градежна;
- керамичка, и
- сите видови на услужни дејности.

Листа на најголемите компании кои работат во општината, со кус опис на нивниот бизнис (сектор/индустрија), според ниво на годишен промет/обрт или друг индикатор-според кој се одредува нивото на големина на компанијата, како и според можноста за апсорбирање на невработената работна сила:

- АД „Жито Вардар“ – Производство на мелничко-пекарски производи, земјоделство, сточарство и живинарство;
- „Леов Компани“ – Производство на бојлери и производи од лим;
- ПИ „Благој Ѓорев“ АД Велес – Производство на рафинирани масла и масти;
- „Брако“ - Жични производи и медицинска опрема;
- АД „Киро Чучук“ – Керамичка индустрија;
- „Тедико“ – Друштво за производство, трговија и промет на прехранбени производи , транспорт и услуги;
- „Жито“ - Трговија и промет на прехранбени производи;
- АД „Димко Митрев“ – Производство на предмети од крзно и обработка на кожа и крзно;
- „Керамика Нова“ – Производство на керамички плочки и санитарии.

Најдобри услужни индустрии (според вработени луѓе или други индикатори):

- „Жито“ - Трговија и промет на прехранбени производи (120 вработени);
- „Снупи“ – Угостителство (сендвичарница, пицерија и ресторан) (50 вработени).

Најголеми извозни производи (според вредност):

- жични производи и медицинска опрема;
- производство на бојлери и производи од лим;
- производство на предмети од крзно и обработка на крзно;
- производство на керамички производи;
- прехранбени производи (маргарин, масло за јадење и др.).

Најголеми извозни дестинации (според вредност):

- земјите од ЕУ и земјите од поранешна Југославија.

Заклучок:

Спроведената анализа упатува на заклучок дека стабилниот изглед ги одразува очекувањата на општина Велес преку разумно и внимателно менаџирање со општинските финансии, релативно високото ниво на буџетско извршување, јака контрола врз општинските расходи, ќе и овозможи на локалната самоуправа да финансира поголеми по вредност инфраструктурни проекти, без притоа прекумерно да акумулира тековно-оперативни приходи за исплата на кредити/долгови или други потенцијални обврски.

Доколку локалната економија бележи подобрување, а меѓувладините трансфери станат попредвидливи во иднина, кредитната способност на општина Велес би се зголемила уште повеќе.